

Hristos". Dar „întîlnirea" a avut loc în anii detenției, cînd cel care avea să devină părintele Nicolae a fost botezat în mare taină, să nu afle gardienii de cele ce se petreceau în spațiul păzît de ei.

Foarte reușite ni s-au părut în carte pasajele „Despre anchetă", „Sfaturi pentru un anchetat valabile oricînd, oriunde". De altfel și în volumul apărut în 1988, **Prin alții spre sine** ne-a reținut atenția eseul **Cu un T se prinde omul**, ce tratează cu aceiași inegalabilă măiestrie un subiect de factură cumva similară.

Semnificativ — pentru cei care vîndînd posturi și felurite alte avantaje au înghițit și au servit altora, la rîndul lor, porții de ideologie, dar care acum se cred neinfestați, purificați —, apare următorul pasaj : „nimic nu se poate asemui cu dezolarea și puterea emetică a unei ședințe de reeducare și teorie. Imaginea prevestitoare e clară : mașina va funcționa singură și foarte lin" (p. 385).

Amănuntele despre intensa viață intelectuală și religioasă din pușcării, despre evenimentul botezării lui N. Steinhardt și despre bucuria lui de a se simți că trăiește în credință, ca și povestea din seara de Paști, cînd lumina electrică — etern la pîndă în închisoare — a fost biruită (întreruptă !) prin puterea spiritului, vindecarea sa „prin pase" de surzenia incipientă, ca și descrierea atîtor oameni minunați pe care i-a cunoscut cu prilejul detenției (personalitatea lui Sergiu Al. George se detașează în mod special), fără a uita de figura bătrînului tată — care-și trimite la 82 de ani singurul fiu să se predea nevinovat în mîinile Securității —, dau cărții o valoare unică în literatura română.

(Publicat în revista de cultură **ARCA** nr. 6, 1992).

10. PLĂSMUIRILE LINGVISTICE DIN FILOSOFIA LUI LUCIAN BLAGA

Încă de la apariție, scrierile filosofice ale lui Lucian Blaga au suscitât un viu interes în lumea culturală a vremii. Gînditorului i-au fost aduse numeroase elogii, apreciindu-i-se spiritul sistematic, profunzimea și claritatea ideilor, deosebita originalitate, dar i s-a reproșat adesea puterea de înnoire a limbajului folosit. „Filosoful e silit să-și toarne gîndurile în tiparele moștenite ale graiului, atît de neîncăpătoare adesea încît trebuie să inventeze termeni tehnici noi" — scria Sextil Pușcariu într-o lucrare despre gîndirea lingvistică și gîndirea filosofică.

Fără îndoială, necesitatea îmbogățirii limbajului filosofic a apărut din noutatea conținutului ideilor, ce nu se lasă cuprinsă în termeni consacrați. În decursul timpului însă, a ieșit la iveală și o altă menire a lor, nebănuită poate de Lucian Blaga, și anume aceea a protejării ideilor sale filosofice.

Oricît s-au străduit cei dispuși a aloca alte înțelesuri filosofiei sale, ei au ajuns de fiecare dată să se învîrtă în jurul mult discutaților termeni noi aduși de Lucian Blaga în filosofie. Astfel că, la fiecare nouă interpretare, au rămas față în față, pe de o parte, „noile accepțiuni" — succinte sau lăbărțate pe zeci de pagini —, iar de cealaltă parte, termenii ei înșiși — ce par a-și păstra o demnitate proprie, neputîndu-se nicidecum îmbina cu noile cadre în care au fost puși să figureze.

Pe coperta uneia din cărțile ce a constituit o teză de doctorat, referitoare la filosofia lui Lucian Blaga (Ion Mihai Popescu, **O perspecti-**

vă românească asupra teoriei culturii și valorilor, Ed. Eminescu, 1980), autorul afirmă, în consens deplin cu decriptarea filosofiei blagiene impusă în mod oficial, că «raționalismul dialectic» și «raționalismul deschis» ar reprezenta chintesența gândirii lui Blaga. **Metoda antinomiei transfigurate** n-ar fi altceva decât numele mai bizar pe care marele filosof român l-ar fi dat formulei binecunoscute de raționalizare a „identității contradictorii”. Într-un mod cu totul insolit, postularea unei soluții în transcendent devine pentru I.M. Popescu, **identical**, pe care **metoda antinomiei transfigurate** îl găsește nu numai sub „forme diverse” ci și sub „forme contradictorii”.

Dar să vedem în ce fel prezintă L. Blaga problema «coincidenței opușilor», pentru a ne da seama de justetea acestei interpretări. În **Eonul Dogmatic** Blaga arată că există două forme pe care «coincidența opușilor» le poate îmbrăca. Pe de-o parte, în încercarea de descriere a «indeterminabilului», coincidența opușilor are o funcție metaforică, cum se întâmplă în cazul scrierilor lui Dionisie Areopagitul când tratează despre **Absolutul acategorial**. Pe de altă parte, ea poate evidenția un punct de nehotărâre între cei doi termeni opuși și în acest caz «coincidența opușilor» se păstrează în domeniul inteligibil. Cum ușor se poate remarca, în nici una din cele două forme ale «coincidenței opușilor» nu apar caracteristicile „antinomiei dogmatice”, respectiv «tensiunea interioară» sau rezolvarea contradicției prin postularea unei „soluții în transcendent”.

Pentru a expune opțiunea sa în privința înțelegerii metodei antinomiei transfigurate, I. M. Popescu mărturisește că a înlocuit limbajul „hieroglific” al lui Lucian Blaga cu „expresii echivalente”, prin care a dat de „sîmburele rațional” al sistemului. Vorbind despre «raționalism» I. M. Popescu are desigur în vedere acea formă de raționalism despre care Lucian Blaga scria că-și construiește transcendentul prin ana-

logie cu logicul și cu concretul. A numi «deschis» sau «închis» un astfel de „raționalism” este doar o grație la modă.

Desigur se poate vorbi de «raționalismul» filosofiei lui L. Blaga, dar numai în contextul în care l-a determinat filosoful. Pentru aceasta va trebui ținut cont în primul rînd de observația lui Lucian Blaga cu privire la „inconvertibilitatea iraționalului în rațional” și în al doilea rînd de precizarea sa cu privire la «raționalismul» — care nu aparține cunoașterii ci aparține logicii. Ori logica, fiind tautologică, nu aduce nimic nou : „**Ne propunem un raționalism care știe că nu poate ieși din cercul de vrajă al iraționalismului**, — notează Blaga —, **un raționalism care e gata să accepte uneori rezultate care înseamnă «ieșirea din sine», «ec-stazia rațiunii»**”.

Odată cu apariția plămuirii lingvistice, „ec-stazia rațiunii”, raționalismul lui Lucian Blaga capătă o coloratură proprie, devenind îmbibat de ontologic.

Perspectiva metafizică, ce apare în citatul de precizare a raționalismului său propriu, reprezintă chiar faptul definitoriu al scrierilor marelui filosof român, și acesta este aspectul care a fost ocultat cu hotărâre în toate comentariile filosofiei blagiene apărute în perioada comunistă. În scrierile lui L. Blaga, indiferent de domeniul abordat — epistemologie, estetică, filosofia culturii, filosofia religiei, filosofia istoriei, antropologie, filosofia științei —, peste tot este prezentă perspectiva metafizică.

Preluînd o greșeală făcută prin decenul al treilea de Petru Comarnescu, I.M. Popescu optează pentru confundarea metodei minus-cunoașterii cu metoda dialectică. Dar metoda dialectică, din „raționalismul dialectic” invocat nu poate fi confundată cu metoda **minus-cunoașterii** pentru că în timp ce paradoxiile dialectice își află soluția în real, în metoda de cunoaștere propusă de Lucian Blaga, paradoxiile (de tip „dogmatic”) nu își găsesc soluție ; aceasta

este doar „postulată“. Fără să amintească de zona «transcendentului» în care se află postulate soluțiile antinomiilor dogmatice, I.M. Popescu definește metoda antinomiei transfigurată drept o formulă de „raționalizare a identităților contradictorii a lumii“ (op. cit. p. 321).

La Hegel, datorită realizării prin **conceptul concret** a sintezei antinomiei dialectice într-un real consemnat de istorie, s-a putut vorbi despre „sintezele justificatoare“ care, privite prin prisma unei deveniri evolutive, alcătuiau marea construcție metafizică hegeliană. Evenimentele petrecute în mod real de-a lungul timpului se suprapuneau în filosofia hegeliană exact peste „idealul“ reprezentat de Spiritul absolut ce-și căuta un trup în istorie.

Intelectul uman, — consemnează Lucian Blaga când analizează conceptul de **devenire** —, are o însușire paradoxală. În contact cu datul intuitiv, el construiește concepte care concentrează iraționalul concretului. La aceste concepte nu s-ar putea ajunge pe cale logică. Pe această însușire paradoxală se întemeiază posibilitatea antinomiei dialectice.

Uitînd de pasajul în care Blaga afirmă că raționalismul aparține logicii, iar logica este tautologică, I. M. Popescu consideră că Lucian Blaga se ocupă de procesul cunoașterii „organizat după criterii logice“, proces care ar cuprinde pe lîngă cunoașterea „pur discursivă“ și cunoaștere mitică, magică, metafizică, etc., iar toate aceste tipuri de cunoaștere „nu se supun logicii clasice, dar nu înfrîng **Logica**“. (op. cit., p. 320).

Revenind la Lucian Blaga, vom aminti faptul că, după filosof, antinomia dogmatică are nevoie de „transfigurare“, pentru că înțelesul pe care îl atribuim sintezei bănuite doar, ne scapă în întregime și ia o înfățișare «de dincolo».

În acest caz nu se mai poate vorbi despre o „sinteză justificatoare“ cum apare în cazul antinomiilor dialectice din filosofia hegeliană. Sinteza în transcendent este în dezacord atît cu

logicul cît și cu concretul. Condiția indispensabilă pentru gîndirea dogmatică este **ec-stazia intelectului**, ieșirea sa din sine, care echivalează cu o integrare în metafizic, în orizontul misterului.

Doar **intelectul en-static**, ce reprezintă starea normală a intelectului unei conștiințe în care orizontul misterului nu a izbucnit, poartă către o cunoaștere optimistă oferită de un «raționalism» care nu-și depășește granițele. Aici necunoscutul este considerat a fi un **gol** care va fi **umplut** de cunoscut. Obiectul unui asemenea tip de cunoaștere, numite de Lucian Blaga cunoaștere **paradisiacă**, poate fi în întregime cunoscut, descris, fie prin arătarea cauzei, fie prin reducerea la ceva mai general. În cunoașterea paradisiacă misterul rămîne latent.

Da fapt, după Lucian Blaga, intelectul nu se decide din proprie inițiativă la ec-stazie. Pentru aceasta îi trebuie un impuls din afară. Impulsul îl poate constitui experiența pentru domeniul științei, și atunci saltul ec-static este promovat de obiect. În Patristică, impulsul l-a constituit autoritatea Bibliei.

În opoziție cu crezul hegelian, pentru filosoful român, realul, departe de a fi «rațional» sau «raționalizabil», rămîne o taină, un mister. **Noumenul** kantian îi apare doar ca una din multele variante teoretice ale ideii de mister. El este o limită, un mister nedisponibil, oarecum omogen, ascuns în dosul lumii văzute. Noumenul este un mister neraționalizabil, doar formulabil. Folosind noua teorie a **minus-cunoașterii**, Lucian Blaga evidențiază paradoxul noumenalului. Existența **lucrului în sine** este „fanică“ pe planul înțelegerii pure în timp ce esența noumenului este criptică pe acelaș plan. Ca mister, „cripticul“ lucrului în sine e susceptibil doar de revelare zero. Deci, în termeni blagieni, noumenul este un mister permanentizat, „fanic“ ca existență și definitiv criptic ca esență.

Împletirea dintre gîndirea conceptuală și gîndirea mitică nu este la L. Blaga „un nou mod

de filosofare", cum notează I. M. Popescu. Făcînd o analiză, de o remarcabilă profunzime, a gîndirii magice și a gîndirii mitice, Lucian Blaga dovedește că apelează în deplină cunoștință de cauză la mit pentru a exprima ceea ce nu poate fi exprimat decît în această formă. Abordarea unei expunerii mitice nu este nouă în filosofie. Procedeu, folosit abundent de către Platon nu i-a adus filosofului grec apelativul blamant de „mitosof“, cum s-a întîmplat în cazul lui Lucian Blaga.

Mitul prin care Blaga ne oferă icoana sa despre lume și care, tocmai pentru că e mit, nu poate fi tălmăcit în graiul ideilor, a fost adesea discutat ca o alcătuire cu un conținut strict intelectual sau a fost considerat o alegorie, prin care ideile au fost îmbrăcate în haină sensibilă.

Factorului metafizic central, numit de Lucian Blaga **Marele Anonim**, i s-a substituit denumirea „celui vechi de zile“, pierzîndu-se din vedere „anonimatul“ în care trebuia să rămîină după cum fusese imaginat, și uitînd de multele lui particularități prin care Lucian Blaga îl diferențiază de orice altceva.

Pentru Lucian Blaga misterul nu apare drept o construcție a spiritului, un produs abstract, ci este orizontul omului, în modul lui ontologic specific de a exista. Omul, întrucît e om, a suferit o mutație ontologică, existînd în orizontul misterului și întru revelarea acestuia prin creațiile culturale. În diferitele forme de relevare a misterului, materialul folosit este dat de zona culturală căreia îi aparține relevarea. Astfel, metafizica folosește construcții abstracte, știința întrebuintează concepte menite să redea aspectele sensibile ale lucrurilor, dar și construcții imaginare, iar mitologiei îi este caracteristic un material imaginativ, „prin excelență plastic și însuflețit“.

Cultura, prin relevarea în cadre stilistice a misterului, este diferențiată de seria faptelor istorice și validată metafizic.

Spre deosebire de noumenul kantian, desemnat drept cauza incognoscibilă producătoare de senzații în conștiința umană, cauză ce apare exterior conștiinței umane și este independentă de statutul ontologic al omului, orizontul misterului, după Lucian Blaga, intră în chiar definiția omului ancorat în metafizic. El apare implicit prin limitarea adusă de cadrele stilistice de revelare a misterului prin creații culturale din diferite domenii, dar apare și „explicit“ prin mitul «cenzurei transcendente».

Omul, astfel definit, nu va fi inapt de a cunoaște din cauza alcătuirii sale, sau, cum scrie I. M. Popescu, datorită limitelor biologice, individuale, sociale și istorice, (op. cit. p. 319), ci misterul va fi acela care se apără. Marele Anonim nu se lasă cunoscut. Omul va fi neobositul căutător al diverselor revelații ale misterului, deși va avea parte doar de o cunoaștere relativă, modelată și călăuzită de **categoriile abisale**, ce constituie **frînele transcendente** ale Marelui Anonim. Dar aceasta nu-l va împiedica, din contră, va stimula destinul creator al omului.

I. M. Popescu vorbește de o parțială **adecvare la real** a metafizicii lui Lucian Blaga. „Adecvarea“ presupune însă doi termeni. În cazul filosofiei lui Lucian Blaga unul din termeni este „misterul“. Ori, pentru acest termen nu se poate imagina prin nici o creație (fie ea științifică, filosofică sau religioasă), o „adecvare“. De altfel și teoria despre cenzura transcendentă subliniază imposibilitatea vreunei „adecvări“ la real — fie ea și „parțială“.

Mitul Marelui Anonim și al reproducerii sale prin **diferențiale divine** nu duce neapărat la o imagine panteistă asupra lumii, cum adesea greșit a fost interpretat.

Nu pentru că este alcătuit din diferențiale divine este omul divin; el poate să nu fie divin, în ciuda alcătuirii sale. În sistemul filosofic blagian există **omul paradisiac** — ce trăiește

într-o civilizație a-stilistică —, dar există și omul luciferic, omul culturii stilistice, prin crearea sau receptarea ei, omul ce trăiește întru relevarea misterului.

Pentru a participa la divinitate omul mai are nevoie de un plus, de acea trezire în el a conștiinței misterului, de smulgerea din imediat și trăirea în non-imediat, ca orizont veșnic prezent.

Orizontul lumii date este, la rîndul său, diferit de orizontul misterului cuprins în produsele culturale, care sînt supuse intenționalității prin faptul relevării misterelor.

Între Natură și creația umană se interpun rînduile ontologice diferite. În Natură misterul se manifestă doar prin semne izolate, fără a-și reclama revelarea, consemna Blaga.

În ciuda apelului la mijloacele imaginației, tocmai mitul Marelui Anonim reușește să dea liantul metafizic al diverselor domenii tratate în scrierile sale filosofice.

Marele Anonim guvernează existența și apără misterele ca și echilibrul existențial printr-o **cenzură transcendentă** ce o aplică cunoașterii noastre.

Referindu-se la alegerea termenului de **dogmă**, cu rolul ei definitoriu în noua metodă a **minus-cunoașterii** pe care o implică, și considerînd alegerea termenului ca neinspirată, atît în contextul scrierii, cît și în perspectiva istorică ce i-a urmat, Constantin Noica propunea (într-o notă din cartea sa **Rostirea filosofică românească**, 1970, p. 218) preschimbarea termenului de **dogmă** în cel de **axiomă**. Ar fi deci vorba de Lucian Blaga de o „metodă axiomatică” sau de un „Eon axiomatic”! Schimbarea este propusă în stilul bine-cunoscut al lui Constantin Noica, fără prea multe argumentări — printr-o simplă invocare a unei așa-zise „legitimități” —, pentru ca apoi, inedita idee să fie dusă mai departe, în același paragraf, prin mențiunea că doar operînd schimbarea sugerată „am fi putut oferi lumii un mare cuvînt românesc” dar, fără această schimbare, „ne sfiim”.

Acum, cînd întreaga operă a lui C. Noica ne stă în față, se poate discerne în ea lectura atentă a operei blagiene. Dar poziția sa față de Lucian Blaga nu a suferit mari modificări față de cea pe care o avea în anul 1938, cînd scria că „puterea de înnoire a limbajului este cea care supără cel mai mult” (Constantin Noica, **Filosofia d-lui Lucian Blaga, după Trilogia Culturii**, în Rev. Fundațiilor Regale, 1938, p. 394).

Chiar dacă am trece sub tăcere faptul că puțini filosofi ar fi putut da analizele fenomenului științei măcar pe alocuri de o profunzime asemănătoare analizelor făcute de Lucian Blaga în **Știință și creație** (1942) sau în **Experimentul și spiritul matematic** (1969), propunerea de înlocuire a unui termen de o largă extensiune ca cel de **dogmă**, așa cum l-a conceput Lucian Blaga, cu un termen de strictă specificitate în știință, cum este cel de **axiomă**, ni se pare cu totul neinspirată. Schimbarea nejustificată a acestor termeni apare și mai evidentă — în inutilitatea și naivitatea ei —, dacă ne gîndim la aplicarea metodei „axiomatică” în domeniul metafizicii.

Dar considerentele noastre nu li s-au părut atît de evidente celor care au pus la loc de cinste fragmentul referitor la Lucian Blaga, din **Rostirea filosofică românească**. (În cartea lui I. M. Popescu citatul din C. Noica se găsește la pagina 22).

Oferind noi înțelesuri termenilor specifici din filosofia lui Lucian Blaga, originalii interpreți își imaginează probabil că doar așa recuperează „elementele viabile” din gîndirea celui dintîi mare filosof român. Doar George Uscătescu a observat că s-a făcut o critică nedreaptă limbajul filosofic a lui Blaga. (G. Uscătescu, **Ontologia culturii**, Ed. Științifică și Enciclopedică, 1987, p. 13).

Dar în ciuda feluritelor interpretări, momentul Lucian Blaga va rămîne în filosofia română o culme greu de atins și toate noile accepțiuni sugerate pentru plasmuirile sale lingvistice din perspectiva conținutului de idei pe

care-l propun sînt cu totul în afara gîndirii blagiene.

Filosofia lui Lucian Blaga se dovedește din fericire a fi bine păzită prin noutățile ei de limbaj, care nu acceptă alte înțelesuri decît cele conferite de însuși creatorul lor.

(Publicat în revista **Contemporanul** — **Idea Europeană**, 31 iulie 1992, nr. 31).

11. MEANDRATA ISTORIE A RECEPTĂRII OPERELOR CELUI MAI MARE FILOSOF ROMÂN

Motto : Dacă civilizația poate fi împrumutată, cultura nu e o marfă de import.

Sextil Pușcariu

Unul dintre scriitorii noștri care ar fi meritat pe deplin Premiul Nobel, a avut în propria lui țară un ciudat destin în ce privește receptarea operelor sale filosofice.

În 1958, anul în care tocmai refuzaseră să susțină propunerea acordării premiului Nobel, oficialitățile comuniste trimeteau la Veneția, la cel de-al XII-lea **Congres internațional de filosofie** doar filosofi marxști și nu pe Blaga, candidat la premiul Nobel, personalitate cu care ne-am fi putut păstra prestigioasa poziție pe care o avem în Europa pînă în 1944.

Despre Lucian Blaga, Vasile Băncilă scria în 1938 : „mai rar autor care să se împlinească atît de sigur, de armonios și de complet“.

Meandrata istorie a receptării filosofiei blagiene nu a avut însă de suferit doar în ultimii 45 de ani. În primăvara anului 1940, cînd nu se împlinise bine un an de la revenirea lui în țară, a început un virulent atac împotriva filosofiei sale, pornit din tabăra teologilor.

În **Telegraful român**, părintele D. Stăniloie atrăgea atenția cititorilor de filosofie că cele scrise de Lucian Blaga constituie o adevărată „primejdie națională“.

După ce apăruse **Religie și spirit** (1942) profesorul Terchilă scria în același ziar că ar fi vorba de o „carte bolșevică“ ! Dacă cumva se mai strecura cîte o recenzie favorabilă acestei cărți, intrau în arenă autoritățile de vîrf ale